

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 34(091);342.7

М. М. ЯЦИШИН,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк)

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ДЖЕРЕЛА – ЗАПОРУКА УСПІХУ ДОСЛІДНИКА (РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Т. Е. ТЄЛЬКІНСОЇ¹)

Для істориків права, як і для фахівців із загальної історії, напевно, головним критерієм оцінювання досліджень колег є його джерельне підґрунтя. Науковцям у цій галузі притаманний азарт «мисливця». Для них «здобиччу» є неопубліковані раніше джерела. Той, хто принаймні один раз здійснив пошукову експедицію до архівних сховищ, розуміє запал (кураж) істориків, які протягом тривалого часу розшукують паперові скарби.

Якби монографію, яка рецензується, розглядали з цієї точки зору колеги-максималісти, то, напевно, вони висловили б авторці побажання у майбутньому ретельніше шукати саме ті документальні матеріали, які раніше не друкувалися та не потрапляли до наукового обігу. Однак, на наш погляд, такий підхід є не зовсім доречним. Постійна гонитва за новими джерелами може надати пріоритет поверхневому вивченню їх змісту. Варто вміти зупинитись для здійснення ретельного аналізу знайдених документів із використанням широкого кола методів, тобто намагатися гармонійно поєднати «поле» та «лабораторію». Після ознайомлення з монографією Т. Е. Телькіної вважаємо за можливе зарахувати її до тих праць, де реалізовано саме таке бачення роботи з джерелами.

Під час дослідження змін протягом другої половини XIX – початку XX ст. у правовому статусі станів населення, зокрема українських губерній у складі Російської імперії в контексті відносин лобювання, використано шість груп джерел. Це – нормативно-правові акти, матеріали офіційного діловодства, статистичні матеріали, звернення підданих Російської імперії, щоденники, мемуари й листування та публіцистика.

¹ Телькініна Т. Е. Зміни у правовому статусі станів в контексті відносин лобювання: друга половина XIX – початок XX століття (українські губернії у складі Російської імперії) : монографія / Т. Е. Телькініна. – Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2016. – 339 с.

Серед них найчисленнішими є нормативні акти та матеріали офіційного діловодства. Перші становлять 243 одиниці, а до другої групи належать, зокрема, 1325 клопотань гласних, головним чином Катеринославського, Полтавського, Харківського, Херсонського та Чернігівського губернських земських зібрань за період з 1866 по 1905 рр. Наскільки нам відомо, пошуки документації земств здійснювалися головним чином в архівних установах Дніпра, Харкова, Херсона й Чернігова.

Погодимось, що навіть сам факт опрацювання такого вагомому комплексу документальних джерел заслуговує на схвалення. Використання не поодиноких документів, а оптимальної їх кількості суттєво підвищує ймовірність отримання максимально репрезентативних наукових результатів. Втім, окрім кількості, матеріали офіційного діловодства земських органів як один з елементів джерельного підґрунтя монографії мають інші позитивні риси. В українських історико-правових роботах, наскільки відомо, ще не залучалась протокольна документація Катеринославського губернського земського зібрання такого значного хронологічного періоду, а також комплексно не використовувались систематичні зводи постанов і розпоряджень згаданих вище земських зібрань. Незважаючи на те, що зазначені матеріали видавалися друком, їх збереглося вкрай мало, що зумовлюється низкою обставин, серед яких і невелика кількість примірників. Сесійні постанови губернських земських зібрань друкувались у типографіях губернських правлінь за розпорядженнями губернських земських управ та з дозволу начальників губерній. Тираж визначався чисельністю гласних губернського зібрання.

Варто також звернути увагу на методологію опрацювання джерел, яку застосовувала Т. Е. Телькініна. При цьому посилаємось не стільки на вказані у вступній частині монографії методи, скільки на власні враження від прочитання праці, що рецензується.

Окрім формально-логічного, в дослідженні широко вживався метод юридичної герменевтики. Так, у другому та третьому розділах роботи тексти звернень дворян до російського імператора з пропозиціями започаткування правової реформи в середині XIX ст. і тексти промов гласних під час обговорення клопотань на сесіях Катеринославського губернського земського зібрання розглядалися з урахуванням не лише станової приналежності дописувачів і дискутантів, а й особливостей їхньої професійної кар'єри та життєвого досвіду, правової свідомості та світогляду загалом. Підрозділ 2.5 насичений міркуваннями авторки, які свідчать про її кропітку працю щодо опрацювання протоколів Петергофської та Царсько-сельської Особливих нарад 1905 р., зміст яких згідно із задумом їх укладачів передбачалося залишити невідомим для широкого загалу. Завдяки цьому вдалося викласти алгоритм процедури підготовки протягом 1905 р. закону про вибори до Державної Думи.

У роботі простежується намагання авторки по-іншому прочитати загальновідомі тексти. Таке завдання, напевно, є навіть складнішим за полювання на рідкісні архівні артефакти. У результаті – визначення як лобістської суспільної та юридичної діяльності станових корпоративних організацій, об'єднань представників органів місцевого самоврядування, гласних земських зібрань та окремих осіб у другій половині XIX – на початку XX ст. у процесі правоутворення на етапі правотворчості.

У підсумку зазначимо, що монографія «Зміни у правовому статусі станів в контексті відносин лобіювання: друга половина XIX – початок XX століття (українські губернії у складі Російської імперії)» вкотре доводить фундаментальне значення джерельної бази в історико-правових дослідженнях і водночас виводить на перше місце доцільність розширення методологічного інструментарію опрацювання джерел, а не зосередженість насамперед на знаходженні раніше невідомих науковому загалу документів.